

VLADIMIR MULJEVIĆ
Zagreb

ŽIVOTOPIS FERDINANDA KONŠČAKA

LEBENSLAUF VON FERDINAND KONŠČAK

Der Text bringt einen kurzen Lebenslauf von Ferdinand Konščak und die Übersetzung seines Tagebuches von der zweiten Expedition nach Pazifik 1751. Diese Expedition hat Konščak auf den Auftrag von dem Provinzial Neu Spaniens, J. A. Balthasar realisiert, zwecks Erfinden günstiger Stationen für neue Missionen.

Ferdinand Konščak rođen je u Varaždinu 3. prosinca 1703. godine. Imena njegovih roditelja nisu poznata jer crkvene knjige iz tog doba u Varaždinu ne postoje.

Pučku školu i gimnaziju pohađao je u Varaždinu. Nakon završene gimnazije primljen je 1719. godine u novicijat Družbe Isusove u Trenčinu u Slovačkoj, iako je njegov otac, austrijski časnik, priželjkivao je da mu sin postane časnikom.

Poslije dvogodišnjeg boravka u Trenčinu studirao je godinu dana u Leobenu (Štajerska), a nakon toga tri godine, do 1725., filozofiju na Sveučilištu u Grazu.

U šk. god. 1725/26. nastavnik je na Isusovačkom kolegiju u Zagrebu, gdje predaje počela gramatike. Šk. god. 1726/27. u Budimu u Ugarskoj predaje na gimnaziji klasične studije.

Nakon toga je F. Konščak šk. god. 1727/28. i 1728/29. ponovno u Grazu na teološkim studijama. Želja mu je bila da postane misionar, pa se je, od 1722. do 1728. godine, u četiri navrata pismeno obraćao isusovačkom generalu Michelangelu Tamburiniju (1648-1730.) u Rimu i molio ga da bude poslan kao misionar u Indiju ili Japan.

Konačno je, nakon četvrtog pisma od 1728. godine, iz Graza bio određen za indijansku misiju u Meksiku (L.2).

F. Konščak je krajem 1729. godine otputovao u Cadiz u Španjolsku, gdje je čekao godinu dana na brod za Meksiko. Ondje je učio španjolski i polazio 3. tečaja bogoslovije, te bio zaređen 1730. godine (L.3).

Dočekavši brod došao je 19. travnja 1731. godine preko Havane na Kubi u Meksiko, gdje je završio 4. tečaj teološkog studija (L.2). Odanle je F. Konščak bio poslan u misijsku postaju San Ignacio, najsjeverniju u Donjoj Kaliforniji (Baja California) kamo je otišao, vjerojatno, 1732. godine.

U prvih pet godina svojeg boravka u misiji San Ignacio sudjelovao je u radu i ostalih misija u Donjoj Kaliforniji. Pored svećeničkih i misionarskih dužnosti u podučavanju Indijanaca, D. Konščak se bavio i pisanjem o razvoju i povijesti tamošnjih misija. Naučio je i jezik indijanskog plemena Cochimie, a i ostalih susjednih plemena.

U skladu sa zahtjevima svojih pretpostavljenih F. Konščak je organizirao i sudjelovao na tri istraživačke ekspedije prema sjevernim predjelima Donje Kalifornije, koje su bile izvedene 1746., 1751. i 1753. godine. On tako postaje jedan od najvećih američkih pionira Kalifornije.

U misionarskim dužnostima on se spominje 1755. godine kao superior u misiji San Ignacio, a 1758. kao vizitator svih kalifornijskih misija.

Vrlo aktivan i svestran američki i energični isusovac Ferdinand Konščak, dobročinitelj i istraživač, umro je u misijskoj postaji San Ignacio 10. rujna 1759. godine, gdje je bio i pokopan na misijskom groblju. Njegov je grob kasnije bio zaboravljen, iako su onamo godinama dolazili Indijanci i oplakivali F. Konščaka.

Ekspedicije Ferdinanda Konščaka

Prva ekspedicija

F. Konščak je od isusovačkog provincijala za Novu Španjolsku bio ovlašten, a vizitator Donje Kalifornije Juan Antonio Balthasar mu je naložio da 1746. godine organizira i vodi svoju prvu ekspediciju kako bi se konačno dokazalo da je Donja Kalifornija poluotok, a ne otok kako se to još tada i službeno smatralo.

F. Konščak je na tu ekspediciju u Kalifornijskom zaljevu pošao sa španjolskim vojnicima i urođenicima na nekoliko čamaca i jedrenjaka, 9. lipnja 1746. godine. Tijekom putovanja vršio je geodetska mjerenja, snimao, bilježio i ucrtavao podatke s lijeve obale Kalifornijskog zaljeva, sve do ušća rijeke Colorado.

Načinio je i zemljopisnu kartu Donje Kalifornije, pa i time dokazao da je ova poluotok.

Prva ekspedicija trajala je do kraja srpnja 1746. godine, a o ovoj je F. Konščak objavio i dnevnik na španjolskom jeziku 1748. godine u Ciudad de Mexico. Engleski prijevod dnevnika ove ekspedicije objavio je 1923. godine u SAD dugogodišnji župnik u Kansas Cityju Davorin M. Krmpotić (Veljun kod Senja, 1867. - Arizona, SAD, 1931.) (L.3). Hrvatski je prijevod objavljen 1996. godine u Zagrebu pod naslovom: "Ekspedicija Varaždinca Ferdinanda Konščaka D.I. od Donje Kalifornije do rijeke Colorado 1746. godine" (L.4).

Druga ekspedicija do Tihog oceana 1751. godine

Na zahtjev provincijala Nove Španjolske J. A. Balthasara, a u svrhu pronalazjenja prikladnih položaja za nove misijske postaje Ferdinand Konščak je pošao pod zapovjedništvom kapetana španjolske vojske Don Fernanda Xaviera Fivera y Moncada, te s odredom španjolskih vojnika i skupinom pokrštenih Indijanaca na svoju drugu istraživačku ekspediciju. Ova je krenula iz misije San Ignacio, odnosno La Piedad, 22. svibnja 1751. godin, kopnom prema sjeveru, na konjima i mazgama, dobro opremljena zalihama hrane. Prolazilo se gorjem San Pedro Martin i Sierra Madre, koje kalifornijski poluotok dijeli na zapadni prohodni i istočni manje prohodan.

Kretalo se zatim suhim koritima rijeka, te obalom Tihog oceana. F. Konščak je sustavno prikupljao podatke o Indijancima, njihovim naseljima i običajima, te o flori i fauni, a posebno o traženju pitke vode i pašnjaka potrebnih za buduće misije.

F. Konščak je opisao i jedno drvo iz vrste koja do tada nije bila poznata, a danas se stručno naziva "Idria columnaris", knjige su Indijanci nazivali "milapa".

Opisao je i posude od kineskog porculana, koje su nađene na obalama Tihog oceana, a koje su ondje preostale od nasukanih brodova. Izvršio je geografska opažanja i mjerenja, ukoliko mu je to dozvoljavala magla na Tihom oceanu. Ekspedicija se je s dosta oboljelih vratila 8. srpnja 1751. do naselja La Piedad, sjeverno od misije San Ignacio.

F. Konščak je o ovoj ekspediciji vodio iscrpan "Dnevnik" pisan na španjolskom jeziku. Ovaj je "Dnevnik" bio objavljen već 1754. godine u Barceloni u djelu J. A. Balthasar - J. Orteba: Apostolicos afanes de la compania de Jesus, escrito por un padre de la misma sagrada religion de su povincia de Mexico. Por Pablo Nadal. Dnevnik je preveo na engleski M. D. Krmpotić i objavio u svojoj već spomenutoj knjizi "Life and work of Reverend Ferdinand Konščak, S. J. (1703.-1759.) na early missionary in California" (L.3).

DNEVNIK " DRUGE KSPEDICIJE (preveo V. Muljević) nosi naslov:

"El diario del vige que hiso el Padre Fernando Consag en 1751".

Početak Dnevnika putovanja oca Ferdinanda Konščaka od Družbe Isusove u Kaliforniji od 27 stupnja prema sjeveru između područja planina Sierra Madre i Oceana. Njegovo drugo istraživanje u 1751.

Razlog da se je pošlo na putovanje kroz područje koje leži između Oceana i *Siera Madre*, koja dijeli cijelu *Kaliforniju* na istočni i zapadni dio, jest taj što je ovo područje šire i općenito manje poznato neplodno nego drugo, koje leži između iste *Sierre Madre* i njezinog zaljeva ili *Zatona Kalifornije*.

Provincijal otac Juan Antonio Balthazar, kada je kao generalni vizitator došao na ovaj poluotok, odredio je mene za ovo putovanje. Nisam mogao izvršiti putovanje sve do sada; prvo zbog zaraza, drugo zbog nedostatka zaliha hrane i treće zbog nekih drugih hitnijih poslova na kojima me je moj Superior držao zaposlenim.

Usprkos činjenici da Misija na sjevernoj granici pripada sve do današnjih dna našem ocu S. Ignaciju i da su odavle sve potrebne zalihe hrane - čemu su djelomično pridonijele dvije susjedne Misije s velikom dobrotvornošću - od-

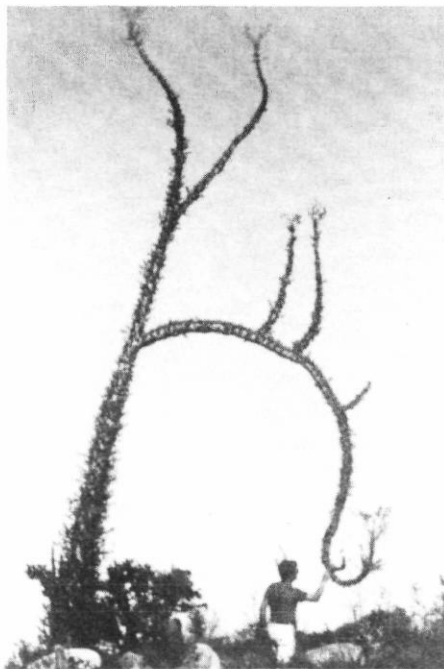
Crkva misije San Ignacio Kadacaman

lazile. *La Piedad* je bila određena kao mjesto u kojem je sve trebalo prirediti za otpremu, a posebno urođenike, koji su trebali slijediti pješke obskrbljeni prikadnim zalihama hrane. *La Piedad* je mjesto već određeno za osnivanje posljednje Misije prema sjeveru, a smješteno je na dvadesetomom i po stupnju širine. Od *S. Ignacija* u razmjernoj udaljenosti prema sjeveru nije nađena nijedna bolja rječica, otvorena i pristupačna. Po svojem smještaju dogodilo se da je bila gotovo središte mjesta i naselja kojima je također trebalo upravljati. Njegine rijeke teku u Ocean. Kada sam prije nekoliko godina vidio i istraživao ovaj prostor, bio je mnogo bolji, jer je tada imao izvor tekuće vode, ali kada sam ga sada potražio, urođenici su mi rekli da je nakon toga bio izgubljen velikom poplavom, zajedno s nekim dijelovima tla. Usprkos tome ostalo je nešto pitke vode u izvorima, a također i nešto obične crvene trave za hranu jahaćih konja. Voda je dobra zahvaljujući posebno providnosti Boga, jer ono malo izvora posvuda naokolo ima svoj neugodan trahan okus, bilo bočat ili kiseo.

Iz ovog mjesta *La Piedad*, 20dne 22. svibnja 1751. pod zaštitom Naše Gospe od Loreta, čijom se čudesnom skrbništvu pridaje obraćenje Kalifornije, započeto je poslije podne putovanje s pet vojnika i dovoljnim brojem urođenik i hrane. Zbog toga što je izvor bio tako udaljen da vojna jedinica i pratnja nisu mogli doći do njega u jednom danu, a da bi nedostatak vode trebao biti što snošljiviji, odlučeno je da se ostane bez ove kroz noć, jer su noći bile još uvijek hladne u ovo doba godine.

Pri zalasku sunca došli smo do mjesta nazvanog *San Everardo*, koje je već imalo naselje, a čiji su svi Indijanci pokršteni i svedeni na susjedstva u kojima je moguće vršiti svećeničku službu. Nismo imali vode, pa je čak i ispaša u brdima bila rijetka. Nekoji su od brežuljka od čistih stijena i crvenog mramora, a drugi su od pješčenjaka, koji se samo od sebe truse, te ispunjavaju potočiće i plićake nekom vrsti bijelog pijeska.

Dne 23. svibnja nastavili smo naše putovanje usred magle i hladnoće kroz rječice i pješčane brežuljke, meku zemlju pomiješanu njihovim kršom. Nisu se vidjela velika stabla, osim jednog kojega urođenici nazivaju Milapa (1) koje se nalazi naviše od dvadeset osmog stupnja. Većina ovih je visoka i ravna kao pinija. Stablo je zapravo beskorisno, sterilno, a što pokazuje da je zemlja neplodna. Od tla pa do vrha drvo je okruženo kratkim granama punim trnja; drvo je vrlo krhko, zbog toga s njega nalazi bilo slomljenog ili potpuno srušenog jakim vjetrom. Sva njegova tvrdoća leži u kori kada je ono zeleno, nutrina je neka vrst spužvastog tijela kao repa ili nopa(2). Pa makar većina drveća Kalifornije, kada ono izgara, daje iza sebe neki miomiris, ovo kada je u vatri daje iz sebe odvratani smrad, tako neugodan da uzrokuje glavobolju. Možda iz tog razloga ovo drvo ostaje neoštećeno, dok urođenici spale svako drugo veliko drvo koje nađu.

Drvo-palma-Idria kojega je 1751. godine prvi opisao F. Konščak

Što dalje idemo prema sjeveru, to više vidamo stabla ove vrste, ali samo u predjelu između *Sierra Madre* i *Oceana*, te onog dijela koji sjeverozapadni vjentar i magla pohađaju. Oko četvrtinu lige (3) prije nego što se dođe do izvora, prošli smo nekoliko predjela s visokom travom, koju smo upotrijebili za jahaće konje u nestašici dobre ispaše.

Znajući da se voda nalazi u dva malena izvora, neki su od ljudi pošli ispred da bi ovu izvukli i da bi dosta jako rastvorili otvor.

Oko podne došli smo do *Kalmaye*, to je ime malog potoka, gdje je nađena voda, a ovaj pripada naselju nazvanom *Naša Gospa od Pohođenja* (*Vizitacije*). Većina je ovdašnjih Indijanaca već pokrštena i učinjena poslušnima. Neki od pogana, koji su medošli posjetiti iz ovog naselja i iz ostalih uokolo, pozdravili su me i rekli da je jedan stari čovjek bio toliko jako bolestan da mu je kraj bio vrlo blizu. Ja sam odmah pošao pješke da vidim i da mu govorim o njegovom spasenju, ali kada sam ga čuo da kaže da me ne razumije, bio sam vrlo žalostan. Ovaj je stari čovjek bio iz jednog drugog naselja, dalje prema sjeveru, koje je on napustio da dođe ovamo. Mislio sam da to što me nije razumio, da je djelomično bilo zbog njegovog nemira uzrokovanog njegovom bolešću, a djelomično i zbog njegovog straha, jer je vidio da je okružen ljudima koje nikad prije nije vidio. Ja sam postupao s njim s najvećom lju-

baznošću i dao sam mu nešto kuhanog mesa koje ovi stari ljudi vrlo vole. Uz ovu ljubaznu pažnju od moje strane, on me je počeo razumijevati. Kako je bio vrlo daleko od našeg logora, zapovijedio sam da ga dovedu bliže. Nastavio sam ga poučavati o istinama naše svete vjere, dajući mu neka vremenska razdoblja za odmor. Moja je sumnja i zabrinutost duha prestala kada mi je sam bolesni čovjek rekao da mu je već bilo kazivano o svim ovim stvarima, ali on nikada prije ovom nije mogao vjerovati, no sada m vjeruje i želi da bude pokršten. Dodao je da je nekoliko puta sanjao da sam ga ja pokrstio. Kako je bilo vrlo kasno u noći, ja sam ga krstio nasamu, bez svečanosti, bojeći se da bi on mogao umrijeti iznenada. Neki su kršćani bili određeni da paze na njega pri njegovoj smrti. Tijekom preostalog odsjeka vremena datog starom čovjeku neka su malena djeca poganskog naroda, ponuđena dragovoljno od svojih roditelja, bila pokrštena.

Iako tada nije bilo nikakvih oblaka, mi smo zamijetili buku sličnu grmljavini, pa smo pitali urođenike što je ovu uzrokovalo. Svi su nam oni odgovorili da su to bile podzemne tutnjave i da ove dolaze iz obližnjih breгова. Oni dodaše da su takve grmljavine mnogo češće u ljeti. Kada smo se vratili, pregledao sam brijeg, ali nisam našao nikakav ulaz ili otvor u njemu.

D n e 24 . s v i b n j a bio je vrlo lijep što se tiče vremena, pa smo krenuli rano u jutro. Prije podneva stigli smo do područja koje pripada Misiji nazvanoj Naša Gospa Betrothula od Pua, gdje je nekoliko pogana iz različitih naselja čekalo na nas. Oni su nam rekli da ne vjeruju da bi koji svećenik mogao doći kroz ove teške prostore, pa kako su bili izvještani, da će neki od ljudi iz naše pratnje poći da uhvate nekoliko Indijanaca, te ih prisiliti da postanu kršćani, narod se je raštrkao. Drugi odvažniji htjedoše vidjeti da li su svećenici došli ili samo odio Španjolaca predvođen vođom. Ali čim su vidjeli red konja koji su dolazili naprijed, jer ta zemlja nije bila naplavljavana, oni su izgubili hrabrost, te su pobjegli; neki od njih na brežuljke, a neki do Oceana. Ovo su bez sumnje bili razlozi da nismo našli nikakve naseljenike na dugom razmaku, budući da su ovi dopustili da na njih utječu ovi bjegunci. Onima, koji su ostali, kazali smo dosta kako bismo ispravili pogrešno shvaćanje.

Na gotovo cijelom razmaku između mjesta od kojega smo pošli i onog do kojega smo došli ima umjereno dobre ispaše, uzevši u obzir veliku besplodnost ovog kraja. Ovdje je također bilo potrebno otvoriti izvor da bi naši jahaći konji imali što piti. Jedan me je poganim zamolio da pokrstim njegovog sina, pa kako je bilo već nekoliko kršćana u naselju, ja sam to učinio.

D n e 25 . s v i b n j a . Otaca novog kršćana, iako je bio pogan, želio me je pratiti. Ali kako nisam znao da li bi ljudi, s kojima bismo mi moglo doći u dodir, pokazali da su prijatelji ili neprijatelji, ja mu nisam dozvolio da me prati, tim više što smo u našoj skupini imali nekoliko osoba koje su poznavale put.

Bilo je potrebno da pređemo preko ogranaka područja *Sierra Madre* koji se šire prema Oceanu. Zbog njihove oporosti bilo je teško proći ovim predjelom. Poslije podne došli smo do nizine. Gornji dio malene rijeke bio je ondje gdje se je nalazilo nekoliko izvora; jedan je od ovih sadržavao dobru svježju vodu. Ostali izvori imali su bočatu vodu. Saznavši da je put niz brijeg bio neprohodan, poslali smo naprijed nekolicinu članova skupine da odrede mjesta koja bi mogla ugroziti našu skupinu. Na udaljenosti od jedne lige (oko četiri engleske milje (3) oni su sastali vrlo malo pogana. Čuvši da je svećenik u blizini, dva dječaka, jedan od njih nosio je oružje, a drugi nije bio dovoljno velik da nosi oružje, potaknuti znatiželjom, dođoše da me vide i da me pozdrave. Oni su mi rekli da je ondje bolesno dijete, koje će sigurno umrijeti za nekoliko dana, te da je zbog toga smješteno po strani. Običaj je ovih barbara, kada neki iz njihove skupine treba umrijeti, da se odvoji bolesnika u zaklon ponešto udaljen od drugih.

Budući da je mladić bio ljubazno primljen, ostao je s nama ovu noć, a vrlo rano ujutro on je odmah rekao svojim ljudima što je vidio među strancima koji su došli.

Dne 26. svibnja. Unatoč činjenici da smo prethodnog poslijepodneva nastojali poboljšati put, da bismo prolaz učinili lakšim, nismo mogli spriječiti padanje nekoliko maših jahaćih konja i kotrljanje niz brdo nekolicine iz naše skupine. Neprohodni dio puta bio je toliko dugačak da nije mogao biti dovoljno dobro učvršćen u tako kratko vrijeme. Rječica, koja je tu i tamo bila otvorena, pružila nam je vrlo lijep pogled. Izvori su blizu jedan drugom, a njihovi veliki mezquiti (4) u ostacima, jedino je dobro drvo koje smo našli u svemu ovom što smo vidjeli prema sjeveru. Što više, na mnogim mjestima ovi su bili spaljeni. Ovo me je potaklo da opomenem pogane preko najbližih kršćana da se sustegnu da to čine.

Na jednoj strani našeg puta vidjeli smo nekoliko Indijanaca. Pošao sam s vodom vojnika i nekim drugima da im kažem o napuštenom bolesnom djetetu, da bi mi dozvolili da ga pokrstim. Ne samo da su se složili s mojim prijedlogom, već su me oni uvjeravali da su oni i dalje ostali pri odluci da ga smijem pokrstiti; da su svi iz njihovog naselja otišli dolje do Oceana, a kada sam načinio znak križa, oni su me slijedili. Ono maleno dijete nakon što je bilo pokršteno, kako sam saznao, umrlo je slijedećeg dana.

Nastavljajući naše putovanje došli smo do potoka koji je imao svoje palme i crvenu travu. Voda je tekla u uskim mlazovima, a, gdje se je počela sužavati s padinama i stjenovitim uzvisinama tekla je preko TEPETATE (ATTLE).

Kratko vrijeme nakon našeg dolaska pogani su me došli pozdraviti. Jedan je od njih ponudio da nas povede do *Kanayiakaman* koji smo htjeli vidjeti. U ovoj okolini započinje raznolikost AGAVA (5). Neke su od ovih veoma velike, a izgledaju kao one s druge obale. Druge su bile srednje s vrlo debelom

jezgrom i lišćem. Ove su nadomjestile vodu Indijancima kada su oni otišli s potoka. Oni su rezali lišće, grijali se i gnječili ga ili sisali sok. Ja sam to probao i osjetio da nije loše. Treća je vrsta (agava) malena i vrlo cijenjena jer služi kao njihov svakodnevni kruh.

Dne 27. svibnja. Ostali smo na istom mjestu, djelomično zbog toga da bi se naši jahači konji, koji su prošlih dana prevaljenom udaljenošću izvršili vrlo mnogo, mogli oporaviti, a donekle i jer su pješaci, vidjevši toliko mnogo agava, željeli da ove uberu za hranu. Oni su međutim bili razočarani, a njihov je mučni posao bio izgubljen jer su mnoge vrste vrlo gorke i nisu dobre za jelo. Njezin miris, koji je odavala svojom stabiljkom, kada je pržena, zbog male slatkoće koju sadrži, bila je podnošljiva za kušanje. Kasnije im se je gnušalla jer im je od ove bilo mučno.

Pogani koji su proveli noć s nama napustili su nas u podne, a drugi su došli. Od njih smo saznali o lažnim glasinama koje su širile dvije žene. Prva čuvši uzvike kršćana koji su lovili divljač obavijestila je njihovo naselje da su Kaiavague, koji su njihovi neprijatelji, nas napali neočekivano, ubili i opljačkali mnoge od nas. Druga koja se vraćala s brijega, s agavom i drugim divljim sjemenjem, bila je potaknuta istom bukom lova, da povjeruje da kršćani možda u odmazdi za zla koja su podnijeli od ruku Kiavangua, ubiše članove njihovog vlastitog plemena, koji su došli da nas vide. Ovo fantastično maštanje bilo je razlogom da su svi pobjegli. Poganin, koji je ponudio da bude naš vodič, vrativši se pri zalazu sunca po zalihu hrane, došavši do naselja, našao ga je napuštenim. On je slijedio trag i našao neke koji su se uspinjali na strmi vrh, te je jedva mogao uvjeriti one koji nisu bili naši neprijatelji da nas ne napadaju, jer niti on, a niti njegovi drugovi nisu vidjeli niti najmanji znak neprijateljstva, te da će njihov poglavica s nekim drugima provesti noć s kršćanima. Ali vijest se je proširila na jug i na sjever. Poslije podne sam otišao na vrh da pogledam na Ocean i da zabilježim promjenu igle kompasa. Nепrestana magla uzrokovala je da smo vrlo teško bilježili očitavanje kompasa, a drugi je viši brijeg prema sjeverozapadu spriječio točno opažanje. Ali s malim što je nedostajalo i s onim što sam prije opažao, bio sam u mogućnosti da naslutim da je igla pokazivala oko četiri stupnja prema sjeverozapadu. Opazio sam također da smo se povukli gotovo četvrtinu stupnja od sjevera.

Dne 28. svibnja. Da ne bismo izgubili više na širini i da se ne bismo izvrgnuli opasnosti bregova, uzdajući se u podatke dobivene od onih koji poznaju područje, bilo je odlučeno da nekoliko iskusnih ljudi treba izabrati najmanje opasni klanac. Za ove urođenike, odgajane među liticama, te priviknute da skaču s noge na nogu, ništa nije bilo nepristupačno. Don Fernando de RIVERA Y MOCADA, tada jedan od časnika ekspedicije, a koji je u to vrijeme bio i vrlo vrijedan zapovjednik Kalifornije, s jednim drugim vojnikom i nekoliko pješaka, pođoše ispitati položaj u blizini.

Vratili su se sa svojom pratnjom kada je pala noć, a izvještaj je bio jednodušan da mi ne bismo mogli proći u tom smjeru, a da ne bismo oštetili našu skupinu i onesposobili nas za nastavak našeg putovanja.

Jedna je mazga uginula, bilo zbog mnogih padova koje je imala, ili zbog loše vrste trave. Bez sumnje pogrešni i neutemeljeni izvještaj, koji je dobiven, izazvao je mnogo dvojbi i nedostatak povjerenja. Stoga su se svi urođenici, umjesto povratka kako su to obećali, povukli, a mi smo, što više, pronašli uhodu, koji je pobjegao kad je otkriven. Iako su ovi Indijanci bez straha kad su po prvi put potaknuti, oni su vrlo malodušni kad ovaj prvi poticaj njihove barske duše prođe.

Dne 29. svibnja. Bilo je maglovito i hladnije nego prethodnih dana. Nekoliko članova naše skupine bilo je poslano da potraži pogane da bi od njih doznali da li bi na nekim drugim mjestima, osim onog koje su nam pokazali i za koje smo ustanovili da je neprohodno, bio izlaz ili prolaz. U slučaju da oni ne bi dobili željeni podatak od tih barbara, drugi bi od naše skupine bili odaslani da vide gdje bi se moglo izaći iz poteškoća, iz ove surove *Sierre* u kojoj smo se našli okruženi, pa čak ako bi bilo potrebno da idemo natrag drugačijim putem od onoga kojim smo došli. Obje su namjere pošle za rukom. Dovedena obitelj urođenika je rekla da su oni došli da nas potraže i da nam kažu da su njihovi ljudi otišli da bi nam donesli neke darove od njihovih obitelji. Osim toga, mi smo našli izlaz da učinimo lakšim prolaz iz ove naporne i teške *Sierre*.

Dne 30. svibnja. Izašli smo u jugozapadnom smjeru idući niz ravnice Oceana. Ove su nazvaane tim imenom, ne zbog toga što su doista takve, izuzev neke kosine od pijeska i rahle zemlje, već u usporedbi s neravnim i izlomljenim brdskim područjem koje se na ove nastavlja. Zbog toga što se je magla Oceana smanjila otkrili smo izbojak kopna koji se pruža prema moru tri ili četiri lige (3), ali vrlo uzak u usporedbi sa svojom duljinom. Vidjeli smo da nekolicina pogana izlazi na put s drugima; ponudili smo im nešto zrnja, te su nas slijedili. Ostali, nakon što su se zaustavili, predvođeni svojim vođama, također su nam dali dva mala obroka, a drugi su nam dali datule, što je voće kojim u jesen i sve do sredine zime obiluje blizina Oceana. Mi smo im za uzvrat dali nešto hrane, koju su oni vrlo voljeli. Vođa je ponudio da nas prati sa svojim ljudima, ali znajući da su oni bili ogorčeni neprijatelji onih u naselju kroz koje sam želio proći, nisam prihvatio njihovu uslugu. Nedostajalo mi je znanje jezika jer, pored naglaska intonacije, ovi su Indijanci promijenili neke riječi. Upotrijebio sam neke od njihovih susjeda, koje sam nedavno pokrstio, rekavši im da je bila moja namjera da putujemo dalje sve dok ne dođemo do nekog mjesta od kojeg bi bilo nemoguće mojoj pratnji da nastavi put, te da smatram da zbog toga što se oni moraju vratiti sami i kroz neprijateljsku pokrajinu, oni se mogu izvrnuti opasnosti da izgube svoje živote. Čini se da su bili potpuno zadovoljni s onim što sam rekao.

Dne 31. svibnja. Konačno smo došli do tog mjesta, koje je ušće rijeke zvane Kanayiakaman, i doprijeli u njezino korito. Budući da to nismo mogli učiniti na obali rijeke kako smo to pokušali, mi smo to izvršili kroz njezino ušće. Također smo ustanovili da je nepristupačna zbog padina preko stijena i strmih obala.

Ova je rijeka vrlo glasovita među ovim urođenicima. Iz tog smo razloga poslali pješake nekoliko ljudi da istraže njezinu unutrašnjost, kako bismo dobili neke podatke o njoj, da se vidi da li je u skladu s dobrim glasom koji ima. Pogani su ponudili da posluže kao vodiči. Ovo se ušće nalazi na dvadesetom stupnju i četrdeset minuta širine. Njegova uskost, koja vodi u Ocean, pada prema jugu. Njezina je voda vrlo bočata među stijenama, iako je njezin sliv ponešto dubok s obiljem velikih mezquita (4). Ima po strani neka korita pokrivena beskorisnim šikarjem.

Pri zalazu sunca oni, koji su bili poslani da istraže rijeku, vratili su se rekavši da kada su došli do pola puta, mnogi su se razbolili i ostali uz palmino drveće koje raste uz tekuću vodu, a da su ostali s vodičima nastavili svoje putovanje prema gore,

te da na cijelom području, koje su vidjeli, nije bilo ništa drugo do znakova o ljudskim bićima. Novost o bolesnima bila je vrlo mučna jer tog istog dana mnoge su spopali grčevi i proljev, a to je bolest koja je u većini slučajeva kobna.

Nastavak dnevnika oca Ferdinanda Konščaka

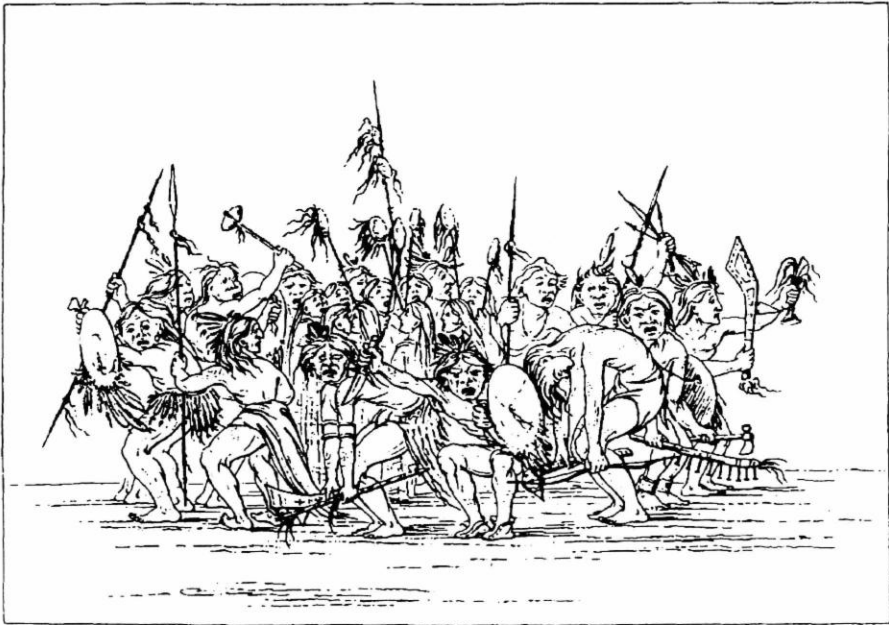
Prvog dana lipnja ponešto je jenjavalo hladno vrijeme. Neki su od naših ljudi otišli vidjeti put kojim smo mi željeli putovati, te da bi pronašli da li bi na odgovarajućoj udaljenosti bilo neke ispaše, a to je stvar koje je u tim dijelovima bila rijetka. To smo učinili da bismo bili u mogućnosti napredovati čim se naši ljudi vrate s rijeke, jer smo od pogana čuli da je naselje u koje smo htjeli otići bilo prilično udaljeno. Ljudi su se vratili s tim podacima tako kasno da nismo mogli otići.

U podne oni, na koje smo čekali, dođoše s točnim podacima o rijeci, koja, prema njihovom izvještaju, s tisuću zavijutaka neprestano vodi prema sjeveru na udaljenosti od dvadeset liga (3), pa smo stoga zaključili da će to biti tada kada konačno budemo u mogućnosti da se probijemo.

Urođenci, koji su poslužili kao vodiči, kada smo prošli određeno mjesto rijeke, nisu htjeli nastaviti put, ispričavši nam se da nitko od onih koji bi išli dalje ne bi nikada umakli živi, zbog barbarstva njihovih susjeda. Usprkos tome, neki od hrabrijih došli su do krajnjeg dijela koji jije vrlo uzak, suh, sama stijena, a završava u strmini ili litici. Kada su se oni vratili u sumraku, da bi se

priključili onima koji su zaostali samo da bi od njih saznali da su se vodiči već vratili u logor kraćim putem, mi ih nismo više vidjeli. S dodatnim podacima koje su nam dali o ovoj rijeci pobudila se želja da se ovu istrači osobno, bez obzira što bi to moglo stajati. Mi smo dogovorili ovaj zadatak za naš povratak, da bismo vidjeli da li će se tijekom tog vremena ovi podaci izmijeniti u svojem opisu. To je korito rijeke koje je narod pokušavao u različito vrijeme proći pješke, a to nikada nije bilo moguće izvršiti, do sada.

Dne 2. lipnja utrošili smo krstareći drugim ogrankom Sierre. Bilo je opasno i dugo putovanje. Jedan se konj otkotrljao dolje s nakrcanim teretom i ubio se. Blizu podnevnih sati došli smo dolje do rijeke pogana, za koje se je smatralo da su opasni. Voda je slana, a nek od izvora su kristalizirani od soli. Kako nismo poznavali niti jednu stazu i zbog oskudnosti podataka, bilo nam je teško odabrati put. Konačno smo slijedili malenu rijeku čija voda izgleda kao tekuća sol. Na njezinom je završetku velika količina bijelog mramora prozirnog kao oniks. Nastavili smo tražiti drugu rijeku, ali smo se već nalazili vrlo visoko u Sierri i prolazu tako opkoljenom stijenma da je bilo potrebno da se vratimo.

G. Cadia

U međuvremenu Indijanci iz ove okolice vikali su nam i prijetili govoreći da nikom od nas neće biti dozvoljeno da pobjegne. Prijetnjama su dodali drugo izvikivanje, jedva razumljivo, koje je svakoga sililo da se oboruža, ali

ove dvosmislene riječi brzo su nestale. Naši su ljudi bili dobro svrstani, tako da mi ne bi bili uhvaćeni na nekom uskom mjestu, pa smo nastavili naš hod, koji smo započeli u šest u jutro, sve do četiri sata poslije podne. Zaustavili smo se na širokoj ravnici, pa dok su tegleće životinje bile rasterećene, jedan od naših konjičkih eskadrona, koji je štitio povorku s teretom, u isto se vrijeme približio da vidi da li bi se ondje mogao naći neki izvor. Ovaj je i pronađen. Kad je taj pronalazak bio objavljen, ljudi su se počeli opskrbljivati vodom. Oni su dali podatke o putu i vodi. Ali naši su vlastiti ljudi već našli obje od ovih stvari. Proveli smo cijelu noć, a da nismo bili napastovani.

D n e 3. l i p n j a . Kad je logor bio utaboren uz vodu Don FERNANDO RIVERA krenuo je s nekoliko Indijanaca naše skupine u potragu za poganima ovog dijela, da bi dobio neke podatke o području koje se pruža na sjever. Trojici koji su došli k nama nedostajalo je znanje o području prijeko. Neravnost je bila strašna za gledati, a činilo se da je Sierra, prema Oceanu u sjeverozapadnom smjeru, viša nego ona koju smo već obišli. Bilo je stoga potrebno pribaviti ili podatke o putu ili naći neke vodiče, kako bismo pošli dalje. Oko 5,00 poslije podne Don FERNANDO se vratio sa svojom momčadi i doveo jednog starog čovjeka i staru ženu. Iako smo vidjeli i razgovarali s mnogim urođencima, nismo mogli uspjeti u našem pothvatu jer oni su pričali da su bili progonjeni od svojih susjeda s obje strane, sjevera i juga jer su bili vrlo bijedni i živjeli u neprestanom nepovjerenju. Vidjevši da neki iz naše pratnje idu prema njima, oni su pobjegli, a to je bila posljedica njihovim prijetnjama od prijašnjeg dana. Naši su ljudi slijedeći ih dostigli čovjeka, starog, ali još snažnog i naoružanog. On je sam pokazao guštaru u kojoj je bila skrivena njegova žena. Oni su u našem šatoru bili obilno ugošćeni, a stara je žena bila otpremljena malim darom da bi pošla pozvati narod svojeg naselja, no ona se nije vratila.

D n e 4. l i p n j a , zapovjednik ekspedicije s vojnicima vještim u gospodarstvu pratili su me pri istraživanju rijeke. Našli smo tekuću vodu u malenim količinama, u dva dijela, te smo zaključili da bi bilo lakše da se ona izvuče i dovede preko zemljišta u svrhu navodnjavanja. Voda je ponešto slana, a obrasla je kutnim ili uglatim rogozom. Ima više tla nego vode. Ovo je najbolja rijeka koju smo vidjeli nakon što smo napustili granicu. Rijeka se nalazi na 29. stupnju i 15 minuta. Zove se *Ajavaimin*. Na južnoj se strani ova prelijeva dolje na mjesto gdje je voda, preko nekoliko blagih i ne vrlo visokih humaka.

Magle su guste, barem u ovo doba godine. Zbog ove magle i zbog neprestanih vjetrova koji pušu s Oceana noći i jutro su vrlo hladna.

Jedan od naših pješačkih odreda otišao je također na ophodnju s jednim starim poganimom da bi obuzdali i pozvali one koji su bili uzbuđeni ili uplašeni. Ali njihov trud i nastojanja nisu uspjeli. Trojica pogana koji su ns slijedili otišli su s našim ljudima tražiti hranu iz šume te su nestali.

D n e 5 . l i p n j a . Nakon što smo bili na putu jedan sat prema sjeverozapadu, stigismo do gudure pune crvene trave tekuće vode. Rijeka je bila vrlo široka i otvorena na obje strane, nešto što je vrlo rijetko u Kaliforniji. Ali tlo je vrlo bočato. U tome tlu zbog vlage, raste vrsta grama (6) (Pasja trava), koju se ne nalazi izvan vlažnih i bočatih vodojaza, ali to je dobra ispaša za jahaće konje. U ovoj vodojaži ima različitih voda; u nekim mlakama ova je potpuno bočata, a u drugima je dobra, ali najbolja voda za piće je ona koja se dobiva iz iskopanih izvora, pa iziskuje vrlo malo truda da se to ovdje načini jer je tlo ovdje pjeskovito, a voda je blizu površine. Bilo je mišljenje razumnih članova naše pratnje da bi Misija mogla biti postavljena ovdje, primijenivši dva logorska mjesta, jedno, spomenuto prethodnih dana, za usjeve, te sadašnje za glavara ili sjedište Misije, zbog vode koja je bolja i jer je ovdje više ispaše za radne konje. Pa iako je tekuća voda smatrana beskorisnom, vlaga koju je ova davala učinila bi mogućim da se uzgoji neki usjev. Mjesto se nalazi na 29. stupnju i nešto više od polovice, a naziva se *Angun*.

Na dva su različita mjesta nađene dvije stare žene bez zaštite (odjeće), koje su došle po vodu. Oko podne čuli smo vijest s vrha brda da su naši ljudi pali u neku zasjedu i da su neočekivano opkoljeni barbarima. Dva su vojnika otišla da im pomognu. Ali na udaljenosti od oko jedne lige (3) oni su vidjeli da je ovo bila pogrešna bojazan jednoga koji je izvijestio nakon što je vidio dvojicu kak trče velikom brzinom niz brijeg.

D n e 6 . l i p n j a . Dobivši obavijest da se ondje nalazi jedno drugo dobro napajalište, pošli smo gore uz guduru, prema istoku, p prevalivši oko dvije lige (3) okrenuli smo južno prema Sierrri. Jedino je oko podne uz teškoće nađena rupa s vodom između sijene. Smatralo se korisnim da se zastane kako ne bismo iscrpili naše jahaće konje. Da bismo našli nešto o vodi i stanju preostalog puta, zapovjednik ekspedicije i vojnici, zajedno s nekoliko naših pješaka s vodičem, pošli su na istraživanje. Oni su se vratili pri zalazu sunca s obavijesti da je voda bila dobra za piće, da je ove bilo malo i da nije bilo tekuće vode, te da ondje nije bilo ničega vrijednog, a da je cijeli put bio vrlo loš.

D n e 7 . l i p n j a . Otišli smo natrag preko istog poručja, koje smo obišli dan prije sve dok nismo došli do logorišta iz kojega smo bili pošli, te da bi se konji, koji imadoše svoje vrlo teško vrijeme među stijenama bez ispaše, mogli oporaviti. *Sierra* je bez svega što bi moglo biti od koristi, a pokrivena je samo nevrijednom šikarom.

Pješaci su zatražili zalihu njihove šumske hrane (comidas silvestres) (7). Zbog toga smo razloga odlučili da ostanemo dva dana, za koje smo vrijeme istraživali okolno područje. Poslije podne poganin koji je služio kao vodič, nastojao je pobjeći, ali je na vrijeme bio spriječen.

D n e 8 . l i p n j a . Većina naših ljudi otišla je do Oceana da se opskrbi s (marisma) (8) plodovima mora jer im je gorje uskraćivalo njihovu uobičajenu

hranu, za koju su se oni nadali da će je ondje naći uobilju. Ni na obali nisu našli pomoć koju su oni tražili, ili jer nisu znali kako, ili jer ovaj dio mora nij plodan. Ovdje su našli malo tijelo djeteta koje su životinje razderale na komade. Malo dalje od toga našli su dvije malene djevojčice, tri ili četiri godine stare, skrivene u jamu. Donijeli su ih na rukama u logor. Odmah im je data hrana, koja im je bila potrebna, a mi smo se savjetovali o tome što bi bilo potrebno da se učini da ove dvije male duše ne bi propale. Bog je dao jednu staru ženu, suprugu čovjeka koji je služio kao vodič. Ovu smo ženu otpravili nekoliko dana prije. Ona je možda očekivala, ili da smo otišli natrag, ili da bi mogla uzeti vode, a da ju nitko od naših ljudi ne vidi. Bila je uhvaćena i djeca su stavljena njoj na brigu. Njezin je muž njoj označio mjesto gdje će oni čekati na njega. Pa vrlo zadovoljna s dobrim dočekom koji smo pružili njezinom narodu, ona je ponudila da nas vodi do slijedećeg naselja, iako je njoj pomisao da bi ovo načinila prije bila prije odbojna. Ove noći mjesec je bio u trećini (eklipse) pomrčine (9).

Dne 9. lipnja. Prije danjeg svjetla, nakon podzemne grmljavine ili buke bio je potres. Bez sumnje uplašeni, sedam je jahaćih konja pobjeglo, što nismo opazili sve dok nismo bilo spremni za odlazak. U traženju i dovođenju ovih postalo je kasno, pa je bilo potrebno da odgodimo naš dnevni hod.

Dne 10. lipnja. Prošli smo pokraj dvije kratke jame s vodom; obje su ove bočate i okružene grama (6) travom. U prvoj je bila veća količina vode i nezatni ostatak crvene trave. Mogli smo vidjeti da su pogani sjekli crvenu travu za strijele, te da bismo mi mogli znati što su oni odlučili, stavili su na naš put ili stazu znak neprijateljstva, što je neobičajeno, jednu granu pitajayalza (10) bilo slatkog ili gorkog, ili kanarsku spurgu (11) koju oni probodu štapom ili pristrijele strijelom, ostavivši u ovoj učvršćene strijele, ali slomljene, da bi pokazali da će oni učiniti istu stvar onima koji će se usuditi približiti njihovom naselju. Uz takvu opomenu očekivali smo da će nas primiti s krikom i prijetnjama, što su oni bili navikli činiti. Ali došli smo nečuvši neprijateljski i barbarski prihvata kojega smo se bojali. Vidjevši malenu vodu koja teče na različitim dijelovima, mi smo se zaustavili.

Ustanovili smo da je ova voda toliko slana da ju čak ni jahaći konji ne bi mogli piti. Nismo bili u mogućnosti da dođemo do još jednog pojila, uz zavoj, zbog loših mjesta na putu koja su poslije bila učvršćivana. Neki od naših pješaka, idući dolje u guduru, našli su nešto vode koja je bila bočata, ali je bila upotrebljiva za piće. Ovom smo se opskrbili, a da nismo vidjeli niti jednog od urođenika. Nismo vidjeli ništa osim traga nekolicine koji su išli prema obali, u skladu s onim koji je služio kao naš vodič. Ovo je mjesto na kojemu se ukupno dvanaest naselja običava okupljati. Ali nije se trebalo mnogo bojati jer njihov slobodan način života ne bi podnosio za dugo vrijeme ovo sjedinjenje, niti bi izdržao ovakovu obiteljsku i prijateljsku vezu.

Dne 11. lipnja. Približili smo se vodi koju smo otkrili dan prije, a ovu se može piti samo u slučaju krajnje potrebe, osim ako su ljudi već priviknuli na takvo piće. Voda iz glavne gudure, koju mi nazivamo zienga teče na velikoj udaljenosti u različitim dijelovima, između uglatih tula (12) tankih trski i grama (6) trave, koja se pojavljuje tamo gdje je bočata vlaga. Ove ako ih se promatra iz daljine izgledaju bolje nego ako ih se promatra iz blizine. Ondje ima mnoštvo komaraca. Ime tog mjesta je *Kadazyiac*. Ono se nalazi na 29. stupnju i 47. minuti.

Naš se vodič rastao s nama jer je rekao da on ne pozna dio koji se nalazi tamo prijeko, pa što više, ono, što smo prošli, priznao je da je vidio samo jednom.

Mnogi su se od pješaka razbolili. Drugi su pokazivali da su vrlo umorni zbog rada koji su imali izvršavati, a naročito jer im je predio kojim smo prolazili nije pružio hranu na koju su oni bili navikli. Usprkos tome sastavljena su dva eskadrona izvan njihovog broja, jedan od njih da istraži sve gudure iznad, toliko koliko će im vrijeme dopustiti, da idu, a drugi da potraži tragove ljudskih bića, sve dok ih, bilo nađu, ili sve dok pronadu područje preko kojeg bismo mi mogli proći. Poslije podne jedan je od ovih eskadrona izvijestio da se namjerio na tragove ljudskih bića, koji su se razdijelili na tri dijela. Logorovali su, a zbog njihovog velikog broja, zauzeli su velik dio zemljišta. Usprkos tome mi smo nastavili sve dok nismo vidjeli da su se Indijci odvojili. Neki od njih povukoše se natrag prema *Sierr*i sa sjevera, u kojoj smo vidjeli dim. Ali nismo se mogli približiti jer je već bilo kasno, a dim je bio prilično daleko.

Drugi je eskadron potvrdio da nije bilo više ispaše nit vode u guduri, koja se protezala prema gore, osim onog što je bilo na vidiku.

Dne 12. lipnja. Zapovjednik ekspedicije, uz napomenu da je ondje bilo više ljudi, prema znacima dima, u pratnji vojnika i nekoliko naših pješaka, otišao je ravno prema mjestu gdje smo prethodnog dana vidjeli dim. Došao je do naselja, ali je našao samo žene, djecu i stare muškarce. Unatoč tome što su pobjegli čim su vidjeli naše ljude, bili su uhvaćeni. Mi smo to učinili zato da bismo ih primirili i da bismo ih oslobodili njihovog straha. Oni su sve ostavili netaknuto, čak i oružje ljudi, bez kojega su otišli na obalu da bi pokazali da narod koji dolazi u naselja nije bio neprijateljski ili protivnički narod. Poruka je također bila ostavljena za njih, ali oni ovu nisu razumjeli.

Istom u kasnim satima u noći zapovjednik se je vratio sa svojom skupinom i doveo čovjeka koje je bio snažan, ali čije su oči bile nešto ustrašene. Mi smo nastojali da ugostimo našeg gosta. Ali uz sve ovo, djelomično zbog straha što se našao među ljudima koje prije nije vidio, a djelomično i zbog različitosti jezika, nismo od njega mogli dobiti nikakve podatke.

Dne 13. lipnja. Da bismo dnevni hod za bolesnike učinili lakšim, odlučili smo krenuti vrlo kasno. Gotovo je cijeli put bio niz strminu.

Dne 14. lipnja. Došli smo do mjesta koje smo pregledali prije i zaus-tavili smo se na strmini nasuprot naselju. Na njezinom nagibu ima nekoliko iskopanih izvora bočate vode, a na njezinom je podnožju velika gudura. Na drugoj je strani nekoliko malenih izvora u kojima ima više i bolje vode. Ovu su pili jahaći konji, a također se i većina naših ljudi opskrbila ovom vodom.

Urođenici su napustili svoje naselje razbježavši se preko predjela koji su bili opori i neravni. Oni su u pravi čas odnesli ili sakrili svoje kućanske potrepštine, zajedno s idolima koje su navikli držati u kući ili sjenici izvan mjesta, tako da je naselje izgledalo kao da je napušteno. Ovi siromašni i nes-retni barbari načinili su svoje idole od neke vrste trave pojačane s prutovima. U licima ovim (treba bolje reći) umjesto jednog kojeg ovi trebaju imati, vidite vrstu kape, koju oni načine od crnih pera istkanih u čvorove od mreže kose, u obliku vlasulje, a ovo je jedan od njihovih naajdomišljatijih predmeta rada. Uši nekih od ovih (idola) su od drveta. Za ramena on stave malenu dasku na svaku stran, dugačku oko šest inča (13), tanku i obojenu. Što više, mi smo se divili vidjevši ondje sveti Križ. Perjanica načinjena od različitih pera služila im je kao kruna. Od vrata preko prsa visi mnogo vrpce od malenih školjki, od puževa, malenih oraha i različito obojenih pera, od kojih se sastoji veći dio na-kita, a ovaj, po njihovom slijepom i barbarskom mišljenju, tvori sve bogatstvo.

O. Glatko

138

Neki od njih imaju gotovo pol jardi (14) dugu, oko četvrtinu ili trećinu široku traku od tkiva agave (5), te sirovim zemljanim bojama šaroliko obojenu.

Neka pređa od kose, učvorena i upletena odozgor, visi kao plašt ili svečani ogratač suludog lažnog božanstva.

Sav ovaj nakit oni su navikli držžati u malenim košaricama od rogoza, uz tkaninu već povezanu na određenim razmacima, tako da kada se ova otvori, tada se rastegne kao hasura.

U nekim naseljima svaki oženjeni čovjek ima svoj vlastiti nakit za idola. U drugim naseljima samo neki ljudi ga imaju, ali poglavila ili vođa uvijek ga ima.

Kada se više sela ujedine da bi slavila neku svetkovinu, svako dolazi s malenom košarom svojih idola. Na čelu svake skupine oni stave svoju široku ili usku, dugu ili kratku ploču, već prema drvetu koje imaju. Oni, koji žive blizu Oceana, imaju najšire daske jer upotrebljavaju neke pinije (15) koje rastu blizu obale. Ove ploče najviše cijene barbari jer ove zahtijevaju mnogo vremena i više rada nego što se može zamisliti ako se uzme u obzir da je to načinjeno bez nekih drugih oruđa, osim izoštrenog kamenja ili kremenja, koje upotrebljavaju da grubo otešu i kalaju deblo, da ovo tešu i ulašćuju sve dok postane tanko kao ploča. Sve su ove alate predali svećeniku kada su pokršteni.

Neki su od naših ljudi istražili cijelu okolinu u kojoj su bili pogani, ali nisu našli osim dva ili tri, koja nisu mogli uhvatiti, usprkos tome što su ih dugo slijedili. Kada smo primili ovu obavijest, mi smo brzo otpravili pripadnika ovog naselja kojeg smo uhvatili da b im on mogao reći kakav mu je postupak bio pružen. Našim ljubaznim postupkom mi smo ga već oslobodili njegovog straha. On je počeo razumijevati one s kojima se je najviše družio, te je najvećim dijelom bio shvaćen. Dao je i neke podatke o pokrajini, te o jedrenjaku Noa (16) iz Kine. (Noa je naziv jedrenjaka koji je vršio godišnja putovanja do Amerike, donoseći proizvode iz Dalekog Istoka), koji je ovuda prolazio nekoliko godina. Čovjek nas je uvjeravao da će poglavica naselja doći, te da će nam ukazati neke znakove neprijateljstva.

Bolest je napredovala, pa su se i ostali naši razboljeli. S ovom mučnom opomenom izgubili smo nadu da ćemo nastaviti naše putovanje.

Poslije podne poslali smo nekoliko ljudi do Oceana da istraže obalu i okolno područje. Oni su ustanovili da je ono bogata školjkama, pa su se svi oni obilno opskrbili školjkama.

Dne 15. lipnja. Zbog bolesnih kojih je već bilo mnogom a neki od njih tako teško da nisu mogli biti poslani naprijed i s obzirom da je put kojim smo trebali poći bio vrlo opasan, i budući da smo ih mnogo manje mogli ostaviti dok se vratimo, odlučili smo da se okanimo putovanja.

Da bi se svi mogli opskrbiti školjkama, većina naših ljudi bila je poslana na obalu. Između 10 i 11 sati jedan se je poganin približavao trčeći sa svojim lukom obojenim bijelo i crno, sa svojim strijelama u jednoj ruci i dva koplja u

73

S. Gilha

drugo. Njegovo je lice bilo oličeno minijem (17). Na glavi je nosio krestu od perja, a na prsima su mu bile kapljice krvi, znak hrabrosti i velikodušnosti. Jedan je od naših ljudi otišao da ga susretno. On je prihvatio koplje i doveo Indijanca do mene. Ovaj je tada odložio svoje oružje i svoje perje rekavši da dolazi kao prijatelj i da se je jako razljutio na svoje ljude jer mu nisu rekli da su naši ljudi otišli kada su bili u njegovom naselju, te da je to upravo saznao od svojeg tasta, Indijanca kojega smo zadržali i koji je prethodnog dana bio poslan svojem narodu. Ovaj nas je Indijanac pozvao u svoje selo da nam dade darove. Mi smo rado prihvatili poziv jer bi nam to omogućilo da nastavimo svoje putovanje opskrblivši nas podacima i vodičem. Nedavši mu do znanja da su nas bolesni zadržali, mi smo mu odgovorili da oni mogu doći s potpunom sigurnošću, podsjetivši ga da njihovo iskustvo dokazuje da nas postupak s njima

nije bio postupak neprijateljskog naroda. Na njegov smo dar uzvratili s drugim lukom i strijelama, a to je znak prijateljskog mira. Nakon što je ovo primio, da bi nam pokazao svoju zahvalnost za dar, on ga je pritisnuo na svoje usne, ali umjesto da ga poljubi, jer ljubljenje je umijeće nepoznato u Kaliforniji, on je učinio mali usisaj, kao osoba koja udiše miris cvijeća ili uzima neki prah. Razumjevši da mi ne želimo napustiti ovo mjesto zadržavanja, on je upitao da li bi mu dozvolili da dođe sa svojim ljudima obojenim minijem (17). Na to smo odgovorili ako oni dođu sa svojim ženama i svojom djecom, da će biti dobro primljeni. Razlog za dodavanje ovog uvjeta bio je s lukavom obmanom, ako bi oni pokušali da nam naude, ipak bi odustali da to učine da ne bi iskusili odmazdu na svojim obiteljima. Kako bismo bili pripravnici za slučaj njihova dolaska, mi smo odmah poslali dva krepka čovjeka našim ljudima, koji su skoro svi otišli na obalu, pozvavši ih da se vrate. Ja sam se sabrao i pošao potražiti predio, ali sam od toga morao odustati.

Tijekom poslijepodneva nismo vidjeli ni jednog poganina, izuzev jednog starog čovjeka koji je bio skriven u trnovitu guštaru, tako gustu da smo morali izrezati prolaz da ga izvadimo, a bili smo iznenađeni kako je on, slijep mogao doći u ovo oporo barbarsko skrovito mjesto.

D n e 1 6 . l i p n j a . Oko pola vremena između jutra i podneva došao je poganin sav pocrnjen sa željeznom piritom. Nosio je vreću u obliku vrlo velike lopte, a to je vrsta vreće u kojoj oni drže i zakapaju svoje sjemenje. Svežanj spletene agre (5) bio je povezan uokolo, u obliku široke vrpce. S glave visio mu je čuperak užeta, pa i unatoč tome on je nosio svoj luk, a umjesto strijele imao je trsku s kojom je činio tisuće kretnji, a svojim je tijelom vršio neke barbarske smiješne pokrete, sve dok je, doveden, došao u moju prisutnost, gdje je odmah odložio sve ono što je nosio sa sobom, rekavši da se je sav narod bio zastrašio i raštrkao čuvši obavijest o našem dolasku. Što više, unatoč tome njegov ga je vlastiti narod pokušavao odvratiti da učini tako, on je došao da se dobrovoljno preda, pa ako ga oslobodimo, on će poći živjeti sa svojom obitelji u tom susjedstvu, koje je bilo njegovo rodno mjesto. Dobio je odgovor da ne samo on, već i svi ostali mogu živjeti bez straha u svojim krajevima i biti sigurni da ih mi nećemo odstraniti odanle.

U skladu s običajem ovog kraja dali smo mu za uzvrat dar. Tek što je on otišao, vidjeli smo na obronku dosta ljudi koji su trčali s jednog vrha na drugi, te dolazili u punoj brzini u raznim skupinama od četiri i šest, s kopljem, perjem i njihovim oružjem, koje smo izmijenili za naše. Oni su bili iz onih naselja čiju smo zemlju prokrstarili, a da nismo vidjeli stanovnike, jer koliko je bilo moguće oni su se ovdje sakupili u gomilu, bilo da spriječe naše prolaženje ili da se sklone. Vidjevši da mi ne pokazujemo nikakav strah, oni se nisu usudili izvršiti neprijateljstva koja su toliko jasno smislili, jer kao što smo već vidjeli, smjestili su se ondje gdje bi ih mi vidjeli; nedvojbena znak neprijateljstva, jednak objavi rata. Dakle oni se nisu mogli povući dalje iz svojeg područja bez

nedvojbene opasnosti. Ovo ih je također primoravalo da dođu i da se pokažu prijateljski. Poglavica ovog naselja kao vođa došao je i išao s njima. U podne sam ga zaustavio s ljudima i dao im ručak, da bi mu uzvratilo za ponovljene pozive koje nam je uputio. Tom smo prilikom saznali da i uz hod od tri dana ne bismo došli do bilo kakve vode, osim u iskopanim izvorima, te da ondje nema pašnjaka; da se dalje nalazi veliko naselje i da su na sjeveru ljudi obučeni kao i mi. Zapravo, jedan od tih Indijanaca dao nam je komad pamučne tkanine od vrlo hrapavog vlakna i tkanja, koje nije moglo potjecati od kršćana iz Kalifornije. Indijanci su to priznali i potvrdili su da noževi nazvani "velduque" dolazi s juga, izmjenom ili trgovinom.

Među perima koje su nam dali bila su dva čvrsta, koja su od ptica koje nisu poznate udijelu Kalifornije. Neka su od ovih bila vrlo crvena, a ostala bijela, skoro slična perju noja. Ptice, koje imaju crveno perje, rekoše nam Indijanci, žive nedaleko prema sjeveru, ali ono bijelo perje doneseno je s otoka ovog kraja. Moguće je da se ovo odnosi na one otoke iz *kanala Svete Barbare*, koji su nenaseljeni.

Gornji se podaci podudaraju s onim dvama dobivenim od jednog koji je bio zarobljen, te od drugog iz istog naselja. Ovo nas je jako ožalostilo jer nismo bili u mogućnosti iskoristiti ovako dobru priliku da pođemo na sjever. Bili smo spriječeni da ovo učinimo zbog bolesnih, kojih je broj rastao svakim danom. Neki od njih su postajali doista tako jako bolesni da smo se bojali za njihove živote.

D n e 1 7 . l i p n j a . Naši su se ljudi vratili da bi načinili zalih školjki jer je opaženo da ova obala ovime obiluje. Ondje također ima nekih morskih vidra, koje drugi zbog mjekoće njihovog krzna nazivaju morskim dabrovima. Ove se nalaze samo u Oceanu. S ovima se počinjete sastajati u velikom zaljevu, koji se vidi ispred otoka *Cerrosa* ili onog *Svetog Trojstva*. To smo mogli zaključiti jer su vidre nađene uzduž cijelog područja, sve do ove obale, a može ih se naći također i dalje, osobito ako ima grebena ili malenih otoka, koji im obično služe kao mjesto življenja. Položaj na kojem se nalazi naš šator udaljen je dvije lige (3) od obale, a zove se *Kalvalaga*. Taj je skoro na 30. stupnju jugozapadno. Može se vidjeti visoki otok, ne vrlo velik, koji se čini da je jedan od onih koje pomorci nazivaju *Filipinas de Guadalupe*. Odavle nisam mogao pokušati da ga upoznam ili da označim njegove granice, silom prilika u kojima sam se nalazio, zbog potrebe nastale bilo s obzirom na pogane ili na naše vlastite bolesne. Ali pri našem povratku vidio sam otok s vrha i opazio da leži prema sjeverozapadu. Ako je to jedini koji nazivaju *Guadalupa*, ovaj nije toliko udaljen od kopna kako je to označeno na karti, koju se slijedilo u razgraničenju suprotne obale ili obale Oceana kada je ova karta Kalifornije bila načinjena. Ako još k tome, nije drugi (otok) na istoj visini kao ovaj, tada je nesumnjivo ovaj nazvan *Guadalupe*, jer stanovnici ovog kraja govore o plovidbi broda koji su oni vidjeli u ovim vodama. Pomorske karte triju otoka potvrđuju da je brod običavao

ili je trebao uvijek zabilježiti jedan od ovih, nakon što je izvršeno opažanje i krstarenje do *Cabo Mendozino*. Jedan od ovih je taj *Guadalupe*, koji je na sredini između *Ceniza* i onog *Svetog Trojstva* ili *Cerroso*. Kako je ondje česta i gusta magla, moguće je da kopno Kalifornije nije još bilo viđeno ili da se činilo više udaljeno.

Nismo više čuli o poganima, a poslije podne započeli smo naaše povratno putovanje istim putem kojim smo i došli.

Dne 18. lipnja. Stigli smo do *Crenega*, a 19. i dne 20. putovali smo, a da nismo našli mjesto koje bi bilo vrijedno spomena.

Dne 21. lipnja. Otpremili smo dabar dio ljudi, kako bi oni na ušću rijeke mogli započeti istraživanje koje je bilo namijenjeno za naš povratak, ili izravnati loše prolaze.

Dne 22. lipnja. Nekoliko ljudi, koji su pošli naprijed prethodnog dana, vratilo se s vijеšću da je naše namjeravano i pripravljano putovanje kroz ušće rijeke nemoguće. Oni su nas uvjerovali da bi se jedino s velikim brojem ljudi i u većem dijelu godine ovo moglo izvršiti. Što više, oni su nas uvjerovali da su prema sjeveru pronađeni prolazi, te da bi otvaranjem prolaza u znatno teži dio i poboljšavanjem ovoga moglo proći. Uz ove su podatke čelnici ekspedicije pošli da vide, te da usmjere ljude na posao.

Našli smo nekoliko prijateljskih pogana iz različitih naselja, a pored toga i vijest koja je kružila o nama. Jedan je od *Kamaipa* ili *Kaiavangua* smislio ovu, a odnosila se na bitku koja je trajala dan i pol, koju su oni vodili s nama, te da smo se mi branili s velikom hrabrošću, ali ovu vijest slijedila je vijest o ubojstvu svećenika, i tako im je uspelo natjerati u bijeg ostale ljude. Pa kako ništa ne bi manjkalo njihovom fantastičnom i barbarskom djelu, oni su dodali da su također učinili kraj svim jahaćim konjima. Hrabri pobjednik koji je izmislio i opjevao pobjedu, koja je bila izraz njegove želje za svidanjem, nije vidio niti znao nešto o vojnicima, niti je zamijetio glasni prasak muškete (19) koji je bio dovoljan da stavi u bijeg ove plašljive i kukavične barbare. Pogani, koji su nas već vidjeli, bili su lako razuvjereni. Ova priča u koju su Indijanci, s kojima smo se sreli, potpuno vjerovali, bila je prilika za neprestane razgovore i za obilje pitanja koja su nam postavljali.

Završetak dnevnika oca Ferdinanda Konščaka

Dne 23. lipnja. Budući da je pokrajina u kojoj smo bili bila od pogana, ali već pripitomljena i prijateljska, poslali smo u *San Ignacio*, pogrančnu Misiju, dvadeset bolesnih od broja onih koji su se željeli vratiti, a i ostalih da im pomognu i da se brinu za njih. S uputama koje nam je dao zapovjednik i vodičem kojega je poslao mi smo uspijevali u prodiranju korita

rijeke na sjevernoj strani, te smo stigli do sumraka. Nakon što je pala noć, došla su dva pogana bez oružja i ostal s nama.

D n e 24 . l i p n j a bio je iskorišten za otvaranje puta, da bi jahaći konji mogli proći. Grubost korita ove rijeke vrlo je izrazita zbog toga što je rijeka bila vrlo duboka. Kako bismo izbjegli neke strmine, bilo je potrebno je uspinjati se. Ono što smo vidjeli nije bilo u skladu s njezinom glasovitošću, niti s trudom koji nas je stajao da bi ovu vidjeli.

Pogani, koji su došli nakon sumraka, ostali su s nama cijeli dan i rekli nam ako se ne želimo uspinjati koritom rijeke onamo gdje je njihovo naselje, sav bii nas njihov narod došao vidjeti. Obojica su nosila cvijet u svakom uhu. Razlika između ovih ljudi i onih na jugu jest u tome što oni s juga označavaju svoju ljepotu i svoju taštinu imajući vrlo velike rupe u svojim ušima, tolike da se koji puta ova raskinu i rastrgaju zbog nastojanja da ih načine prevelikim. Ove rupe im služe kao džep u kojem drže guštere koje ulove, ili da utakanu šuplji štap ili debelu crvenu travu u kojoj oni drže tetive koe im služe da učvrste kremene šiljke strelica. Što se više ide prema sjeveru, rupe u ušima se smanjuju, pa ovdje ove služe samo za držanje nekoliko šiljaka za strelice ili cvijeće koje načine od različitih obojenih pera, u obliku kasnih karanfila.

D n e 25 . l i p n j a . Prodrli smo u širok dio korita rijeke. U poludnevnom hodu došli smo do šumarka palminog drveća. Ima ih čak na strminama i na dru-

gim vrhovima. Voda je sada dobra, a sad loša, a na nekim mjestima ona teče, ali na pjeskovitim mjestima i ponire. Ovdje također ima isto onakve crvene trave.

Skupina ovdašnjih stanovnika došla je sa svojim obiteljima da me vide. Svi su oni bili obilno pogošćeni.

D n e 2 6 . l i p n j a . Došli smo do posljednjeg dijela rijeke prikladnog za prebivanje. Oni su ovdje čekali nas, ili točnije, različite skupine iz ovog naselja, a također i drugi iz raznih drugih naselja u susjedstvu, skupili su se ovdje, da bi, kako su nas uvjerali, vidjeli da li su se nakon tučnjave, koju smo podnijeli od ruku indijanskih ratnika, neki od kršćana vratili, bilo neozlijeđeni ili ranjeni. Rekli su nam kako su bili žalosni zbog ovih tužnih vijesti, te su nas uvjerali, da se, ne samo ovi iz ovoga, već također i oni iz drugih sela, dogovoriše da osvete ovaj napadaj, te da su već bili pripravili svoje lukove, odustavši od berbe "canary-spurge" (11), koju su već započeli na obroncima zaljeva, gdje ova prije sazrijeva zbog vrućine. Bilo im je dosta govoreno, tako da su bili uvjereni u istinitost. Mi smo opominjali da se sustegnu od neprstanih borbi i čestog ubijanja, koje izvršavaju jedni nad drugima.

Zaustavili smo se na udaljenosti od oko tri puščana hica (20) od njihovog naselja, kako bismo spriječili svaki nered koji bi mogao nastati kada bi bili

F. Giller

63

preblizu. Pogani su nas zamolili da prošećemo konje uokolo na okolnom području, kako bi ih oni bolje mogli vidjeti, te se nisu zamorili gledajući ove. Znatiželja ih je poticala da dođu bliže, a strah od stvari koju nisu nikada prije vidjeli uzrokovao je da stoje daleko. Neki od njih manje plašljivi došli su u blizinu i dodirnuli svu drugu opremu i oruđe.

Dva odreda s nekoliko pogana vodiča bili su poslani iz ovog predjela da istraže ravnice na obje strane rijeke. Ovdje su nađeni neki pašnaci. Obale ove rijeke su visoke i dižu se u visinu. Tu je u pozadini *Los Angeles*, prema zapadu. Početak puta, kao što je to već bilo od *Lorreta* prema sjeveru, bio bi oko pola dana hoda. Kada bi Misija bila osnovana u *Los Angelesu*, ovo bi mjesto moglo poslužiti da održava dio oruđa farme.

Voda je obilna u izvorima, a rijeka mjestimično površine crvene trave. Tamo gdje je danas tok vrlo dubok, nema otoka. Ako na polju palmi, koje se može vidjeti odavle, voda ponovno izvire, a što je jedino što je manjkalo, prema podacima ove godine ondje može biti kratko razdoblje za sijanje usjeva.

Pogani iz različitih naselja došli su s vijesti da će svi ljudi, koji su pošli sakupljati "canary spurge", (11) ubrzo doći i pokazati se.

Dan je zbog trave koja je uzrokovala groznicu, otekline i rane završio kobno. Jedan je od njih pao preko strmine, pa da mu Blagoslovljena Djevica, zaštitnica našeg putovanja, nije pritekla u pomoć, njegova bi sudbina bila smrt ili slomljene ruke i uda. Unatoč tome što je ostao za dugo vrijeme bez svijesti, izašao je iz nezgode samo s oguljenim mišićima i malom modricom na glavi.

Budući da se je pogana vrlo dojmila pomisao da smo podnijeli velike gubitke od ruku indijanskih ratnika, pa da bismo im pokazali prednosti vatrenog oružja, koje smo im rastumačili, u mraku smo opalili musketu (19). Ovo je bilo pogrešno shvaćeno kao da su kršćani dali znak da ove noći odstrane sve pogane. Uvjerili smo ih da tome nije bilo tako, pa u vrijeme, u koje su barbari navikli da izvrše svoje noćne napade, svi su oni pobjegli, osim jednoga koji je spavao među kršćanima. Oni koji su čuvali čopor životinja dali su znak za bijeg. Smatralo se razumnim da se ne spriječi njihov bijeg.

Dne 27. lipnja. Pri pokretanju na put nije se pojavio ni jedan poganin, osim onog koji je proveo noć među nama. Jedva što smo se zaustavili, došla je skupina Indijanaca da nas pozdravi. Svi su oni kršne mlade osobe, ali bez oružja. Neki od njih su upravo stigli tog istog jutra. Ostali su već došli prethodne noći, ali kako je cijelo naselje pobjeglo, oni su također pobjegli. Kada su vidjeli da mi nismo progonili bjegunce i kad nisu vidjeli nikakav znak neprijateljstva, oni su razumjeli da su pogrešno shvatili hitac. Od njih smo saznali da je to bio razlog bijega svih ljudi. Jedan drugi je u ime svojeg naselja donio vijest da čuvši da sam trebao pokrstiti njihovo naselje, sav je narod čekao ondje na mene.

Naši su pješaci predložili da se zaustavimo ovdje nekoliko dana da bismo mogli iskoristiti više i opskrbiti se njihovom uobičajenom hranom, koj se je u obilju moglo naći na tom mjestu. Ovo nismo mogli učiniti jer, ako bi pala jaka kiša, kako je to vrijeme prijetilo više dana, znali bismo da je potrebno da se zadržimo ovdje dulje vremena, možda tjedan, da bismo izašli iz ove rijeke. Zbog toga je odlučeno da će hod slijedećeg dana biti kratak, ali upravo dosta dug da se izadde iz nekih uskih i najtežih prolaza. Tako ne bismo otežali pješacima da iskoriste prednost obilja ovog područja. Ova je rijeka *Kanayikaman* vrlo glasovita među Indijancima, više zbog obilja svake vrste njihove barbarske divlje hrane nego zbog tekuće vode ili ispaše, ili obradive zemlje, a to je nešto što pogani ne znaju cijeniti upravo zbog njihova barbarstva.

Dne 28. lipnja. Ostali, koji su se ponovno razboljeli i htjeli poći natrag u njihov kraj, poslani su onamo najizravnijim putem. Izvršili smo odviše kratak dnevni hod. Primijetili smo teškoće kojima su Indijanci sebi izrađivali ljestve od palma pokušavajući razmaknutim štapovima prijeći preko debla da bi se mogli popeti i s mnaje opasnosti skupiti plod koji oni toliko vole.

Dne 29. lipnja. Istim putem, kojim smo došli, uspjeli smo poći natrag do njihova izlaza. Odmah smo odlučili istražiti pješčani zaljev koji smo vidjeli 30.-og dana mjeseca svibnja. Sukladno s običajem ovog područja, oni su jednako pokazali u smjeru koji sam tražio. U odnosu na mjesto na kojem smo bili, to je bilo prema jugu. Prema udaljenosti, kako sam saznao od Indijanaca, do početka izboja kopna i onog što sam proumatrao kad sam ovog vidio, mi bismo razborito potvrdili da se ovaj nalazi na dvadestosmom stupnju i nekoliko minuta. Želio sam to istražiti osobno, ali svi su mi urođenici dali razumjeti da mi nije moguće to učiniti, prvo zbog nedostatka vode i ispaše, i drugo jer je na kratkoj udaljenosti počimala vrsta živvog pijeska u kojem oni koji su pješke, jer idu bosonogi, propadaju do svojih koljena, a na nekim mjestima čak do pasa. Oni su me uvjerovali da bi mi htjeli dati pouzdan izještaj.

Uz ove najbolje podatke o ovom kraju, poslali smo najvještije od naših ljudi da izvrše istraživanja. Ostali su otišli prema nekim uzvisinama u blizini Oceana, s kojih im se je pružio vidik. Ja sam se uspeo na jednu od ovih uzvisina, u društvu zapovjednika ekspedicije, po dobrom vremenu. Ali vidio sam tmuran pokrov Oceana kojim ga u to doba godine magla gotovo neprekidno prekriva. Nakon kratkog vremena, magla koja se pojavila dolje od sjeverozapada, okružila nas je u tamnu hladnu noć.

Dne 30. lipnja. Čim nam je hladnoća dopustila, pošlii smo s cijelim odredom do napajališta na rubu *Sierre*. Ja sam ostao s Don DERNANDO DE RIVA i s nekoliko pješaka čekajući da se magla podigne. Ova se raspršila u *Sierre*, ali na Oceanu je ostala tako gusta da je uništila naše nade da ćemo ovaj cijeli dan moći vidjeti otok koji se u Kaliforniji naziva *Otok Svetog Trojstva*, ili kao ga zovu misionari od Noa (brod) (16) iz Filipina, *Otok Vrhova* ili *Cedars*.

Samo sam ga jednom uspio pronaći kada je magla postala manje gusta. Na jeziku ovih urođenika ovaj se (otok) naziva *Vamalgua* ili *Guamalgua*, što znači kuća ili boravište magle. Ovo ime vrlo dobro objašnjava što se događa s ovim otokom i kako on stoji u vezi s najbližom obalom.

Svha mojeg zadržavanja bila je promašena, pa sam krenuo prema napajalištu, gdje su bili ostali. Ovo se napajalište naziva *Medacal*. Ovdje su me očekivale dvije skupine stanovnika; jedna koja nastava ovo mjesto, a druga, odavle približno na drugoj strani *Sierre*, ili točnije govoreći, na jednom od krakova *Sierre*, koja se pruža prema Oceanu. Oni su vrlo brojni pa sam ih htio vidjeti i s njima poragovarati jer su manje udaljeni od granice.

Nešto je ljudi odaslano da vide da li bismo mogli naći neku stazu. Oni su nedaleko našli poganina iz ovog naselja. On nam je pokazao stazu kojom se njegov narod služi, ali mi ovu nismo mogli slijediti jer je sva bila pokrivena guštarom i strma, a na nekim mjestima čak i okomita. Ovaj je izvještaj dobiven od nekih koji su se vratili s Indijancima. Drugi su ostali da bi izvršili jednako istraživanje na drugim dijelovima, čim bi prvi završili.

D n e 1 . s r p n j a . Poslano je više ljudi da, ako bi se naišlo na loš prolaz, oni bi ga učinili prohodnim u kraćem vremenu, s većim brojem opkopara i radnika. Oko pola devet oni, koji su otišli istraživati pješčani izbojak kopna, vratili su se.

Donesli su pehar, zdjelu za juhu, tanjur od porculana i dobar dio bijelog voska u komadu. Izvijestili su nas da je cijela okolina bila puna košara s ovim stvarima, svake vrste, velikih posuda i tanjura te ostalih predmeta, pa čakvala i komada željeza. Ali ovi komadi od željeza, i uopće čavli, koji su još zabijeni u pripadne slomljene komade drveta, pretvore se u prah kada ih se dotakne. Našli su kovano olovo, različite komade od bronce, srednje i malene po veličini, a sve u velikom obilju, među njima najlakši je vosak. Zbog nedostatka vode nije se moglo izdržati dugo jer je najbliža voda vrlo bočata, pa ako ne pojavi žed, ona ju niti ne utaži.

Svi ovi predmeti nađeni ovdje, pokazuju vrlo jasno da se je na tim istim sprudovima od pijeska nasukao neki brod ili doživio brodolom u blizini. To se zbog nepoznavanja obale čak može dogoditi ako nije žestoka oluja. Ocean, kada se to najmanje očekuje, običava na nekim dijelovima, gotovo dosežući *Sierru*, a da u okolini nije zamijećena neka oluja. Ovo je bez dvojbe uzrokovano olujom na znatnoj udaljenosti od obale. Sprud pijeska ima na svakoj strani neke male uvale, koje za vrijeme oseke ostavljaju vrlo uske izboje, visoke i suhe, koji se spajaju s glavnim kopnom. Na obje se strane često nalaze kitovi. U slučaju da neki brod treba doći na ove dijelove, kada Ocean poplavljuje obalu, oni (na brodu) će također vidjeti morske monstrume, pa ne bojeći se neke opasnosti, njihov će se brod nasukati. Iz tog će razloga biti

manje opasno ploviti ako treba proći između otoka *Svetog Trojstva* ili onog od *Picks* i *Kalifornije*, držeći se bliže obale nego glavnog kopna.

D n e 2 . s r p n j a . Budući da se nije našao prolaz niti se je takav mogao otvoriti kroz ogranak *Sierre*, da bi se došlo do velikog naselja, poslana je preko jednog iz njegovog naroda obavijest, koja je objašnjavala moju želju, pa smo krenuli prema sjeverozapadu da pređemo istu *Sierru* što nas je stajalo toliko mnogo teškoća kada smo dolazili. Ali kako su prolazi već bili poznati, ljudi su poslani naprijed da bi ove poboljšali.

Novi su nas kršćani uvjerali da su u prošlim godinama išli u lov s poganima iz drugog naselja, na brijeg gdje su zapalili travu kako bi preplašili srne. Ova obavijest nije bila prezrena, ali obavijestima dobivenim od nedavno pokrštenih Indijanaca ne može se lako povjerovati, ne zbog toga jer oni žele lagati ili obmanuti, nego jer su navikli da budu pogrešni u svojim obavijestima.

Budući da je dio koji smo trebalo prodrijeti da bismo ga istražili bio najunutrašnjiji od *Sierre*, smatralo se najboljim da ga bi neki, što razumniji, prvi istražili, te vidjeli da li ima trave u obilju, kako smo prema izvještajima koje smo upravo čuli pretpostavljali. Ako se smatralo da je izvještaj točan, nije jedno mjesto bilo pristupačno toliko da bi svi mogli poći. U tu su svrhu bili određeni ljudi koji su trebali otići rano slijedećeg dana.

D n e 3 . s r p n j a . Nastavili smo uspinjanje na *Sierru*. Na vrhu ove čekao nas je, s njegovim oboružanim ljudima, poglavica naselja, kojega sam želio vidjeti zbog ssurovosti puta. Nakon što su me pozdravili, neki su se od njih vratili da bi doveli svoje obitelji. Drugi su me pratili sve dok smo se zaustavili u *Laboacalu*, sjedištu naselja. Poglavica naselja, nakon što se je predstavio, rekao mi je da bi on pošao skupiti svoj rašštrkani narod koji je zajedno došao u sumrak.

Skoro u isto vrijeme došlo je dvadeset obitelji, koje su dovele sa sobom one koji su ih pošli tražiti sa vrha *Sierre*. Rekli su nam da se ostali, obuzeti svojim strahom, nisu usudili doći. Ostali pogani, pokrenuti svojom prirodnom zatiželjom da me vide, došli su dolje iz središta *Sierre*. Oni su mi nakon što sam prošao kroz ovaj dio pokrajine pričali o čarobnjaku kojeg su imali s drugim naseljem. Uvjerali su me da su neki bili ranjeni i ozlijeđeni na obim stranama, ali da nisu došli do toga da se bore strijelama. Saslušavši njih, ja sa ih opomenuo da okolnosti zahtijevaju da žive u miru i prijateljskoj slozi sa svima, a posebno sa svojim susjedima. Pored promjena i različitosti dijalekata ovaj se narod razlikuje i u svojem oružju koje se sastoji od komada drveta u obliku nesavršene elipse, ne zatvorene kao slovo O, već otvorene kao C ili G, s vršcima zakrenutim malo prema unutra. Najveći opseg ovoga iznosi možda tri pedlja i pol (21). Drvo je tvrdo, nije okruglo, već plosnato, a kada ga oni uhvate rukom da bi ga bacili, ono predstavlja obrnuto C. Oni upotrebljavaju ovo oružje kada love zečeve, bacaju ga nisko, tako da ono lagano dotakne zemlju,

pa ako ih ne ubije, ono ih obori udarcem i ozlijedi ih. Upotrebljavaju isto oružje kada se prvi put naljute i u neočekivanom napadu, kao uvod u bitku u kojoj kasnije upotrijebe lukove.

Dne 4. srpnja. Došli smo do brijega pokrivenog grubim kamenom, ali tu i tamo nešto masivnih željezom obojenih stijena, teških za slomiti, koje su stršile. Zapitali smo se ondje za razlog doneke jakog gibanja igle kompasa, koja se je usmjerena na druge stijene jednake boje gibala znatno polaganije.

Oko četiri sata poslije podne, oni koji su bili poslani s kršćanima da potraže poašnjake, koji se nalaze u tom dijelu planine, vratili su se i izjavili da ondje ima trave samo mjestimično, ali da su vrlo visoko našli izvor vode, okružen navodnjenom zemljom. Voda nije vrlo obilna, a na maloj je udaljenosti, te nakon jednog dijela puta ova utone - ponire. Ali uz uobičajenu pažnju ova će biti dovoljna za malenu potrošnju. Voda je na niskom brežuljku i teče u dolini *Sierre*. Jama vode nije velika, ali u ovoj uvijek ima vode, prema riječima stanovnika koji su se udružili s četiri druga naselja u namjeri da crpe njezinu zalihu za jednu od njihovih plemenskih svečanosti. Utrošili su dva dana u svojem praznovjernom trudu, pa su vidjeli da što više pokušavaju isprazniti zalihu, to snažnije voda izbija. Uz ovo razočaranje u njihovoj barbarskoj tvrdoglavosti oni su odustali izgubivši nadu da će uspjeti u svojem pokušaju.

Narod naselja ovog područja upravo se vratio iz borbe s onima iz drugog naselja, te su bili vrlo sretni jer su to bili pobjednici. Kada se pogani Kalifornije uz plodove ljeta ponešto oporave od iscrpljenosti, pomanjkanja hrane i hladnoće zime, tada obično neka naselja izazivaju druge na borbu. Ovaj je običaj mogao biti primijenjen za odvajanje, a svojstven je njihovim okolnostima i njihovom bijednom barbarskom načinu života, ukoliko njihova zavist, neprijateljstvo i ratovi nisu ovo pokrenuli. Strana, koja je potučena u tim borbama, podiže oružje protiv one koja pobjeđuje da bi izbrisala napetost sramote poraza. Ako su poginuli u borbi jednaki po broju na obje strane, obje one su zadovoljne, te zadrže njihovo prijateljstvo.

Kršćane je zapalo da provedu noć u naselju pogana, pa kako su kršćani navikli da se sakupe kad padne noć da bi izmolili krunicu i litanije Blažene Djevice, a pri svanuću dana Kršćansku doktrinu, tj. glavne istine: čast, vjera, ufanje i ljubav i druge molitve, ovi su barbari napustili čak i svoje žene i djecu te se pomiješali s našim ljudima kako bi bolje čuli što je učinjeno.

Put kojim smo došli do doline i izvora ovog područja bregova bio je vrlo loš. Ovo prvo povratno putovanje bilo je jednako laže zbog velike opasnosti od *Sierre*, koja pada prema Oceanu, te zbog toga što je puna ponora, široke ili gomile labavih stijena. Samo na strani *Seno* ili *Gulph*, tj. *zaljeva ili obale, oni, koji su išli tim smjerom, našli su bolji put. Ovo je bio dobiven izvještaj i u njega se je vjerovalo zbog razumnosti i iskustva onih koji su dali ove podatke.*

Da bi se uspelo na *Sierru* i pošlo niz razvode *Gulpha*, bilo je potrebno vratiti se u blizinu *La Piedad*, te odanle ići još jednom prema sjeveru. To se nije moglo izvesti, ne samo zbog bolesti, već i zbog drugih, koi su htjeli dobiti na vremenu za berbu plodova i žita, koja je počela u njihovom kraju. I tako je ostalo na tome da se odabere drugi put koji bi se mogao izvršiti.

D ne 5. sr p n j a. U kraju u kojem smo prije jedva nekoga vidjeli na našem se povratku sakupilo cijelo naselje koje je bilo brojno. Bilo nam je drago, mi smo ih pogostili i opominjali jer su bili gotovo spremni da prime Svetu vjeru. Naš je dolazak bio u tako povoljno vrijeme da su time bili spašeni životi dvaju pogana. Oni su kao prijatelji došli iz drugog, ne jako udaljenog naselja. U međuvremenu jedan je Indijanac umro od bolesti. Bolesni je čovjek na svojoj smrti ili neki od njegovih bližih rođaka pripisao smrt vješnici ili vraču iz naselja u kojem smo bili. Kada su dvojica došla ovamo, jedan je bio iz istog naselja kao i vrač. Pokojnikovi rođaci, vidjevši da je ovaj iz tog istog naselja kao i vrač, koji je po njihovu barbarskom mišljenju uzrokovao bolest i smrt njihovog Indijanca, htjedoše ga ubiti. Ali on je bio sretne sudbine te je pobjegao i došalo malo prije nas; saopćio je o napadu koji je doživio i opasnosti u kojoj se nalazio. Osveta je za uzvrat trebala biti izvršena na dvojici, htjeli su ih ubiti, ali mi smo to spriječili, pomogavši da se odstrani njihovo barbarsko i fantastično uvjerenje. Svi su ovi pogani vjerovali da su bolest i prirodna smrt bili prouzrokovani moćima vrača.

Bez obzira koliko slabi bili stari, čovjek i žena, priroda samo po sebi, postavši propadajuća, zbog ustroja i tereta godina, oni ipak u nemoći starosti uvijek krive zlobne ljude. A ipak je gore njihovo drugo vjerovanje, da, kako bi se oslobodili od bolesti ili smrti, misle da treba ubiti onoga za kojega smatraju, prema njihovom ludom shvaćanju, da je začetnik patnje od koje oni trpe. Zbog ove đavolske pogreške, kratko vrijeme zatim neke su bolesne osobe pozvale vrača iz drugog naselja s izlikom da bi oni željeli da ih on liječi, pa kako su mislili da su bili bolesni zbog njegove čarolije, oni su mu htjeli uzeti život. Ali slučajnim dolaskom naših ljudi ovaj, koji je bio određen da podnese okrutnu i krvavu smrt, bio je oslobođen. Shvativši opasnost u koju ga je dovelo njegovo sramotno zvanje, te da duguje svoj život dvojici kršćana, on je došao i bio je pokršten, osiguravši time ne samo život svojeg tijela, već također, mnogo važnije spasenje svoje duše.

Vračevi pridaju sebi snagu davanja zdravlja. Iz tog razloga oni imaju u svakom plemenu ili naselju jednog koji je u isto vrijeme njihov pomagač, s njihovim idolima i liječnik, koji treba liječiti njihove bolesnike. Pa makar oni daju prirodne lijekove od trava i različitih biljki, to oni čine uz tisuću umijeća praznovjernih krikova i kretnji. Pa pretvarajući se da su obdareni nekim duhom, imaju pripravan bilo trn ili kamen, ili neku malenu životinju iz svijeta kukaca; tada stavljaju svoja usta na usta bolesnika, te sišu, pa uz hinjenje iz-

vade trn ili kamen, ili bilo što su priredili, te odmah uvjeravaju da je bolest uzrokovana trnom, kamenom ili bilo čime, prošla. Tako dobivaju plaću za svoju uslugu. Vračevi toga plemena samo su po imenu vračevi, u stvari oni su varalice ili čak podmukle osobe, koje travama i korijenjem, koje je katkada otrovno, ozlijeđe ili podmuklo lišavaju bolesnike života. Jedan od ovih kada je bio potpuno prezren, nakon što je narod njegovog naselja bio pokršten, prijetio im je da bi ih zaplašio, govoreći da on pozna trave i korijenje pomoću kojih će osvetiti svoje ruglo.

Kada je već pala noć, kršćani su došli s viješću da je u *Piedadu* čekala većina ljudi koji su trebali doći u dodir s ovom novom Misijom, te da među njima ima mnogo bolesnih. Zbog ovih neočekivanih vijesti, iako sam odlučio ostate ovdje s ovim Indijancima, koji su vrlo surovi, kako bih ih donekle obuzdao, bilo je potrebno da nastavim svoje putovanje slijedećeg dana.

D n e 6 . s r p n j a . Prije odlaska nekoliko djece koja su bila ponuđena od njihovih roditelja, bila su pokrštena. Došavši u drugo mjesto, susjedno naselje, kako je ondje već bilo mnogo kršćana među njima, potaknuo sam ostale da slijede primjer svoga naroda i da prihvate Svetu Vjeru, te da se krštenjem predaju časnoj i vječnoj slavi. Ali oni su izjavili da se zbog nećusobog i novog neprijateljstva boje proći kroz ovo naselje jer ondje ima još mnogo nevjernika. Oni su mi također tvrdili da su bili spriječeni da to učine zbog straha od smrti jer su vidjeli mnoge koji su pošli da se pokrste da su se razbolili ili umrli. Što više, oni su postali ravnodušni zbog udaljenosti njihovog naselja od *Svetog Ignacija*, pogranične Misije. Obećali su, ako bi svećenik bio u blizini njih oni bi se priključili.

Dvojica drugih došla su iz *La Piedada* s viješću da su se neki od bolesnih još više i teško razboljeli. Odmah smo se pripravili, tako da sam mogao poći naprijed čim je dan svanuo, ostali su me slijedili u redovitom devnom hođu.

D n e 7 . s r p n j a . U društvu sa zapovjednikom ekspedicije i pješaka kenuo sam ubrzanim ali prikladnim hodom do *La Piedada*, gdje sam podijelio sakramente raznim bolesnim osobama. Ovog istog dana slijedio nas je ostatak našeg odreda, te smo prenoćili u *San Everardu*.

D n e 8 . s r p n j a . Svi su oni došli do *La Piedada*, sa zadovoljstvom i zaključkom da nisu imali nikakve posebne teškoće te da ni jedan nije umro, usprkos činjenici da su se mnogi razboljeli.

Na ovom smo putovanju upoznali velik broj ljudi koji žive među kršem i kanjonima. Već imademo vijesti i dojam da ondje ima mnogo naselja, ali vidjevši ova, našli smo mnogo više ljudi nego što smo očekivali. Misionarskom ocu, koji dolazi i ustoličuje se u *La Piedadu*, mogli bismo skromno predvidjeti da će pored tisuća već pokrštenih kršćana u kratko vrijeme biti dodano još više.

Ovo pleme prije primjene našeg postupka prema njima pokazalo se da je vrlo surovo i divlje, te je krvlju i vatrom htjelo načiniti kraj svakomu. Ali kasnije, uz propovijedi i pouku svećenika, među svima ovima iz Kalifornije ustanovljeno je da je ovo pleme u ne malom broju obih spolova bilo najposlušnije u primanju kršćanskih običaja i u nastojanju da traži Svetu zajednicu za veliku utjehu misionarskog oca. Pa jer im se donekle teškim činilo da se približe takvom gospodinovu stolu, kako bi vidjeli da li njihova želja izvire iz znatiželje ili zbog vjere i nadnaravnih razloga, vidi se vrlo jasno u slučaju mnogih, koliko se mnogo milosti našeg Gospodina može postići. Oni koji znadu kako je teško predobiti urođenike i u ostalim krajevima da pohađaju sakrament Svete zajednice, svakako će cijeniti ovu revnost u vjeri ovih novih kršćana.

Šteta je da će biti potrebno prekinuti osvajanje ovog vrlo siromašnog i oskudnog poluotoka zbog nedostatka zaliha hrane potrebnih da se ondje uzdržavaju evanđeoski službenici. Sredstva koja su pobožnošću gospode i gospođa, željnih spasenja tolikog broja ljudi, bila priskrbljena, sva su upotrijebljena u već osnovanim Misijama, te sučuvana do sadašnjeg vremena.

Neka naša Djeвица od Loretta, zaštitnica Kalifornije, potakne srca odanih da bi, uz njihovo obilje, oni mogli dobiti prehranu onima kojima je ona uskraćena grubošću i neplodnošću ove pokrajine.

3. Treća ekspedicija u unutrašnjost Sierra Madre 1753. godine

Na zahtjev tadašnjeg glavnog isusovačkog vizitatora Meksika Augustina Carta pripremljena je "Treća ekspedicija" na koju je pošao Ferdinand Konščak zajedno s kapetaom španjolske vojske Don F. X. Rivera Y Moncada i vojnicima, te Indijancima, koji su bili i vodiči. Ekspedicija je pošla iz *San Ignacija*, sa konjima, mazgama i pješacima, pa je u lipnju i srpnju 1753. godine prolazila istočnom stranom Donje Kalifornije, smještenom između *Sierra Madre* i *Kalifornijskog zaljeva*, tražeći vodu i prikladna mjesta za nove misije.

Ekspedicija je u unutrašnjosti Sierre došla do položaja nasuprot uvali *San Luis Gonzaga*, na 31° sjeverne širine (L.5)

F. Konščak je i tada vršio opažanja, geodetska i geografska mjerenja, a obišao je i neke otoke uz istočnu obalu poluotoka, te dao ovima nova imena. Na ovoj je ekspediciji, gladan i žedan prevalio na konju stotine milja. Došao je do područja *San Luis Gonzage*, gdje je namjeravao osnovati misijsku postaju *San Francisco de Borja*. Ovo mu međutim nije uspjelo zbog bolesti i iscrpljenosti.

Na ovoj svojoj trećoj i posljednjoj ekspediciji F. Konščak je također pisao "Dnevnik" za koji se, međutim, ne zna da li je negdje sačuvan (L.2). O ovom "Dnevniku" govori Konščakov biograf isusovac, provincijal F. Zevallos (Ceballos). Treću je ekspediciju prvi proučavao isusovac, povjesničar Peter Masten Dunne i opisao u svojem djelu "Black Robes in Low California", objavljenu 1968. godine.

ZAKLJUČAK

Geografska istraživanja Ferdinanda Konščaka na svim njegovim ekspedicijama, pa tako i na drugoj, bila su osnov za rad i pothvate kasnijih španjolskih, pa i ostalih istraživača.

Cijela Hrvatska, a posebno grad Varaždin mogu biti ponosni da je iz našeg naroda već u XVIII. stoljeću potekao još jedan slavan čovjek, u svijetu poznat i cijenjen znanstvenik i istraživač, o kojem se donedavna u nas gotovo ništa nije znalo i govorilo, i pisalo.

SAŽETAK

Geografska istraživanja Ferdinanda Konščaka na svim njegovim ekspedicijama, pa tako i na drugoj, bila su osnov za rad i pothvate kasnijih španjolskih, pa i ostalih istraživača.

Cijela Hrvatska, a posebno grad Varaždin mogu biti ponosni da je iz našeg naroda već u XVIII. stoljeću potekao još jedan slavan čovjek, u svijetu poznat i cijenjen znanstvenik i istraživač, o kojem se donedavna u nas gotovo ništa nije znalo i govorilo, i pisalo.

Zusammenfassung

Geographische Forschungen Ferdinand Konščaks waren bei allen seinen Expeditionen, so auch bei der zweiten, die Grundlage für die Arbeit und die Unternehmungen der späteren spanischen aber auch anderer Forscher.

Ganz Kroatien, und besonders die Stadt Varaždin, können stolz darauf sein, dass aus unserem Volk schon im XVIII. Jh. noch ein berühmter Mann hervorgegangen ist. Ein weltweit bekannter und geschätzter Wissenschaftler und Forscher, von dem bis vor kurzer Zeit bei uns fast überhaupt nichts bekannt, gesproche oder geschrieben wurde.

BILJEŠKE

1. Milapa - *Idria columnaris*
2. nopa - nopal, vrsta kaktusa (*Nopalea*)
3. liga - mjera za duljinu (3 engl. milje), koja iznosi 4,83 km (kopnena) ili 5,56 km (morska)
4. metquit - mesquit - trnovito duboko korijensko leguminozno drvo ili grmlje, koje tvori opsežne guštare u jugozapadnom dijelu SAD i Meksiku, ima (mahune) komuške, bogate šećerom, važno kao stočna hrana
5. agava - svaka od roda biljki obitelji *amaryllis*, koja ima na rubu bodljikavo lišće i cvijeće na visokim raširenim piramidalnim sitnim cvjetnim grozdovima
6. grama - svaka od različitih trava za ispašu na zapadu SAD, a naziva se i grama grass
7. *Comidas silvestres* (španjolski) - šumska hrana
8. marisma - marisco (španjolski), školjka, plodovi mora
9. eclipsed - eclipse - potpuno ili djelomično potamnjenje (pomrčina) nekog nebeskog tijela
10. Pitajayalza - vrsta kaktusa
11. canary spurge - biljka iz porodice *Euphorbiaceae*, s gorkim mliječnim sokom
12. tule - vrsta rogoza iz Novog svijeta (*scierpus californicus*), koja raste na preplavljenom zemljištu
13. inch - jedinica duljine jednaka 1/36 yarda = 2,54 cm
14. yard - jedinica za duljinu = 0,9144 m
15. pine - zimzeleno drvo iz porodice *Pinus*
16. Noa - starozavjetni svećenik koji je sagradio barku u koju je prigodom općeg potopa smjestio sva živa bića.
17. minij - red lead (crveno olovo) porijeklom iz Iberskog poluotoka
18. pirit - mineral koji se sastoji od željeznog disulfida, blijedo je žute boje i metalnog sjaja
19. mušketa - vatreno oružje (tal. *moscetto*) koje je ušlo u primjenu u XVI. i XVII. stoljeću
20. puščani hitac - duljina dometa puščanog hica
21. pedalj - engleska jedinica za duljinu - 9 inča = 22,9 cm

LITERATURA

1. RADOVIĆ, LJ.: Popis profesora varaždinske gimnazije od 1636. do 1943. - Gimnazija SC. Gabriel Santo 1936-1986. Varaždin, 1986.
2. VANINO, M. D.I.: Ferdinand Konščak S. J. misionar i geograf Kalifornije (1703-1759). Vrela i prinosi. Sarajevo, Svezak 2 (1933.)
3. KRMPOTIĆ, M. D.: Life and works of the Reverend Ferdinand Konščak, S. J. (1703-1759) an early missionary in California. The Stratford Company, Publishers, Boston, Mass., 1923.
4. MULJEVIĆ, V.: Ekspedicija Varaždinca Ferdinanda Konščaka D. I. od Donje Kalifornije do rijeke Colorado 1746. godine. - Art studio Azinović - Zagreb - Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin, 1996.
5. MULJEVIĆ, V.: Varaždinac Ferdinand Konščak, misionar i istraživač Kalifornije u 18. stoljeću. Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU, Varaždin (1990-1991)
6. CATLIN, G.: Letters and Notes on the North American Indians. J. G. Press, USA, 1995.
7. Webster's Ninth New Collegiate Dictionary, USA, 1986.